

Korai egyháztörténet – jegyzet

I. A kereszténység államvallássá válása

Évszámok

Üldözés megkezdődése	303 (1)	
Kötelező áldozat a császár képmásának	304 (1)	
Diocletianus lemond, Galerius	305 (1)	
Részleges türelmi rendelet, Galerius halála	311 (1)	
Konstantin "megtérése" Róma ostromakor	312 (2)	
I. Nagy Konstantin & Licinius társcsászárok – szabad vallásgyakorlat	313 (1)	
Orange-i zsinat	314 (2)	
Afrikai püspökök zsinata – Árius kiközösítése	318 (3)	
Konstantin kizárólagos császár (Licinius legyőzése)	324 (2)	
Niceai I. egyetemes zsinat	325 (3)	
Konstantin ariánus lesz	335 (3)	
Testvérháború Constans és II. Konstantinus közt	340 (4)	
Constantinus egyeduralkodó	350 (4)	
Julianus császár hatalomra kerülése	361 (4)	
Julianus veresége a perzsa seregek ellen	363 (4)	
Gratianus császár	375-383 (5)	
Nagy Theodosius császár	379-395 (5)	
Kereszténység államvallás („Cunctos populos” - Theodosius)	380 febr. 27	(5)
Konstantinápolyi II. egyetemes zsinat	381 (5)	
II. Valentinianus és Theodosius végleg betiltja a pogányságot	382 (5)	
III. Valentinianus császár	425-455 (5)	
I. Justinianus császár	527-565 (5)	

I/1. Az üldözés kora

Egyház és Róma konfliktusa, az üldözés oka

- Konfliktus a római vallással
(bálványimádás, római isteneknek áldozás, papok jóvendőmondása, császár képmásának áldozás)
- Politikai szempontok
(kereszténység veszélyt jelentett az állam vallási egységére, amely a birodalmi egység alapja)

303: üldözés kezdődik (Diocletianus császár):

- keresztény templomok lerombolása
- liturgikus könyvek, Biblia, edények elkobzása
- összejövetelek betiltása
- keresztény vezetők meggyilkolása

304: Minden polgárnak kötelező az áldozat bemutatása a császár képmása előtt, alternatíva: halál

- A 4 társuralkodó helyi politikájától függően eltérő intenzitású az üldözés

305: Diocletianus lemond a hatalomról, Galerius lép helyébe

- Galerius addigi alcsászár az üldözések fő propagálója

A keresztények tömegesen vállalták hitükért a mártírhalált. A kereszténység megtörésére tett erőszakos próbálkozások kudarcra végződnek. Azonban sokan árulók lettek. Kérdés: újra elfoglalhatják-e pozíciójukat?

311: Galerius ezt látva halálos ágyán részleges türelmi rendeletet bocsájt ki, vége az üldözésnek

- Helyszín: Milánó (Mediolanum)

313: I. Nagy Konstantin és Licinius társcsászárok: korlátozások nélküli vallásszabadság

- egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása

- római vallás megszűnt államvallás lenni, minden más vallás is szabad

I/2. Nagy Konstantin

306: Apja halálát követően császár

- mellette 6 vetélytárs

312: Konstantin "megtérése" – formális kereszténység

- Előzőleg napistenkultusz (Sol invictus – "Győzhetetlen napisten")
- 310-ben a hivatalos propaganda szerint a győzelem istennője és Apollón jelent meg neki
- "Megtérés" története:
Maxentius császár (Róma ura) elleni hadjárat sikere egy állítólagos látomáshoz kapcsolódik. Miközben napistenhez imádkozik (...), fényes keresztet lát felirattal: „E jelben győzni fogsz”. A kereszt csúcsán Jézus Krisztus monogramja: X,P (khí, ró). Csata napján Maxentius súlyos vereséget szenved (taktikai hiba: kivonul Róma városfalai mögül, a Tiberis folyó elé, ahonnan csapata a hullámokba menekül, s így elvész.)
- Felemás kereszténység:
Csak élete végén (25 év múlva) keresztelkedik meg. 326-ban megöli fiát, túlzott katonai sikerei miatt, majd második feleségét forró fürdőbe zárja. Magát a 13. apostolnak tarja (izaposztosz – "apostolhoz hasonló"), emellett egyrészt az egyház külső ügyeinek püspöke (episcopus in externis), másrészt pontifex maximus (pogány római főpép). Hitelvi kérdésekben is döntőbíró.
- Kereszténységet "támogató" intézkedései:
 - 315: keresztrefeszítés megszüntetése
 - 316: homlok megbélyegzések eltörlése
 - 321: vasárnap munkaszüneti nap (azonban: „a Nap tiszteletreméltó napja” – angol Sunday is)
 - Bőkezű adományok az egyháznak – templomépítések + "elhalálozott" feleségének palotája 1308-ig a pápák rezidenciája.
 - Kiváltságok a papságnak: adómentesség, katonai kötelezettség alól felmentés
 - Kiváltságok a püspököknek: világi bíraskodási jog (püspöki szék „mintha Krisztus ítélőszéke volna”), praefectusi rang (megkülönböztető ruhadarabok)
 - Megtiltotta a pogány magán-áldozatokat és erkölcstelen kultuszokat, csak korlátozott áldozat bemutatások.
- Pogányságot támogató intézkedései:
 - 330: Napisten szobra Konstantinápolyban (az ő arcvonásaival)
 - Kübele (Kivele!) istenanya szobor
 - Pogány templom Hispellumban az ő tiszteletére (de áldozatot nem mutathattak be)
- Kettős valláspolitikai célja a hatalom erősítése: kereszténység megnyerése, de pogányok támogatásának megőrzése.
- Ellentmondásos "hitvilág": 320-as években üldözi az ariánusokat, majd a 30-as években ő is ariánus lesz...

314: Orange-i (oranzs) zsinat

- Az egyházi szolgálatok (keresztség, kegyelmet közvetítő cselekedetek) a papság szellemi-erkölcsi állapotától függetlenül hatékonyak

324: Kizárólagos császár

- utolsó vetélytársát, Liciniust legyőzi

I/3. Arianizmus, Niceai I. egyetemes zsinat (egyházi gyűlés)

Arius alexandriai presbyter hamis tanítása: Jézus Krisztus isteni természetének tagadása. Szerinte Jézus teremtmény, nem született az Atyától, nem örökkévaló Isten.

Két szembenálló párt: homoousiosz (egylényegű) \longleftrightarrow homoiouosz (nem egylényegű)

318: afrikai püspökök zsinata kiközösíti Áriuszt

- Ennek ellenére tanai gyorsan terjednek

325: Konstantin összehívja Niceában az I. egyetemes zsinatot

- Egyetemes: mert az uralkodó (pápa) az egész katolikus egyh. döntésének ismeri el

- A meghívott püspökök két hónapig a császár ellátását évezték
- A császári palota nagytermében ülészetek
- A tanácskozást az uralkodó nyitotta meg, több ízben ő elnökölt
- A császár aktívan beleszólt a teológiai vitákba
- A zsinaton 220 püspök vett részt (több meghívott visszautasította a meghívást)
- A zsinat 218:2 arányban eretneknek minősítette Áriusz tanácsát. Az ellenszegülőket száműzték.
- "Anti-ariánus" irányzat fő vezetője: Szt. Athanasziosz ("az orthodoxia atyja").

335: Fordul a kocka az i betű körül

- Nagy konstantin Ariánus lesz, é Athanaszioszt száműzi Trierbe. Államhatalmi segítség az arianizmus oldalán

I/4. Poszt-konstantini időszak, Julianus – pogány vallás "helyreállítása"

Konstantin halála után 3 "keresztény" fia uralkodik. A pogányságot rendeletek útján próbálják felszámolni

337: Uralkodócsalád valamennyi férfitagját lemészárolják

- 2 kisgyermek – egyik Julianus – kivételével

340: Testvérháború Constans (középrész) és II. Konstantin (nyugat) között

- II. Konstantin életét veszti, Constant nyugaton uralkodik. Ő maga köztudottan homoszexuális, de homoiousionista is (niceai zsinatot elfogadja).
- Keleten Constantinus az Arianizmust támogatja

341: Minden pogány áldozat betiltása

342: Sardica (ma Szófia) városában birodalmi zsinat

- A zsinat két részre szakad: Constantinus és Constant követői különválnak.

346: Pogány templomok bezárása, vagyonuk elkobzása

350: Constans katonai lázadás áldozata, Constantinus egyeduralkodó

- Magát püspökök püspökének (episcopus episcoporum) nevezi, de csak halálos ágyán keresztelkedik meg.
- Erőszakkal is érvényt szerzett ariánus meggyőzésének.

356: Minden pogány szertartás betiltása (halálbüntetés mellett)

361: Julianus a császár

- Constantinus meghal, az arianizmus hanyatlak, belső megosztottság, elveszti állami támogatását is.
- Julianus uralkodása a pogány visszahatás időszaka. Julianus nem tud azonosulni a keresztény vallással (látva családjában tapasztalható riasztó jeleket). A neoplatonizmus lelkes hívévé válik.
- Neoplatonizmus:
III. századi aposztata filozófus, Ammonius Sakkas alapozza meg. Istent öslétezőnek véli, amelyből mint ősz forrásból minden táplálkozik, és mindenben jelen van. Az ő szülötte a Világész. A Világész hozza létre a Világszellemet, amelyből származik az anyag. Minél messzebb van egy létező az öslétezőtől, annál tökéletlenebb. A leghátul van a bűn, amelytől az ember aszkézis útján szabadul meg. A lélek misztikus elmélkedés és extázis révén egyesül az öslétezővel. Véleményük szerint a pogány istentisztelet a Világszellem kisugárzása. (a new age-nak is erős a neoplatonista beütése...)
- Julianus célja: megújítani a pogány államvallást. Kereszténységet visszaszorítja, elbocsátja a keresztény hivatalnokokat, megtiltja számukra az oktatást, megszünteti a klérus kiváltságait, a pogány templomokat a keresztények költségein újraépítteti. Szítja az egyházon belüli ellentéteket, visszahívja az anti-ariánusokat. Jeruzsálemi templom felépítésével próbálkozik, azonban egy földrengés (!!!) meggyűsítja szándékát.

363: Perzsákkal szemben Julianus elesik

- Jövendőmondói, akik vezetése alapján kormányozta csapatait, félrevezették. Ő maga halálos sebet kapott

I/5. Kereszténység államvallás, pogányság „végső” felszámolása

Julianust követő császárok kereszténybarát politikát folytattak, de nem léptek fel a pogányság ellen sem.

375-383: Nyugaton Gratianus a császár.

- Megválnak a pontifex maximus címről

- Viktória szobrának eltávolítása a római sznátustól
- Pogány papok jövedelmének megvonása
- Pogány áldozatok betiltása

379-395: Nagy Theodosius császár (kelet)

- Kereszténység államvallássá tétele

380 febr. 27: „Cunctos populos” kezdetű rendelkezés. Kereszténység államvallás

- Parancs, hogy minden alattvaló „Szt. Péter vallásában éljen, amelyet Róma népének adott át”
- Anti-ariánus hitvallás, ezt vallotta Damaskus pápa és Péter alexandriai püspök
- Akik ezt vallották, „katolikus keresztényeknek” minősülnek, mintenki más eretnek, örült, akik nem viselhetik az ecclesia nevet. Ezek büntetését is kilátásba helyezi.

381: Konstantinápolyban II. egyetemes zsinat

- Niceai hitvallás megerősítése, Szentlélek isteni mivoltának kimondása, arianizmus végleges veresége

382: II. Valentinianus nyugat-római császár és Theodosius betiltja a pogány vallást

- Áldozatok bemutatása
- Templomok felkeresése
- Bálványok tisztelete

425-455: III. Valentinianus császár

- Minden pogány irat elégetése
- Neoplatonista Porphyrius munkáinak megsemmisítése

527-565: I. Justinianus kelet-római császár

- Neoplatonizmus utolsó szellemi központjának, az athéni iskolának a felszámolása (ehhez képest 1508-ban a pápa freskón örökíti meg az athéni iskola tanárait)
- Rendelet alapján valamennyi pogány alattvalónak meg kell keresztelkednie (70 ezer pogány engedelmesskedett)

II. Teológia, szellemi háttér

II/1. Az állam és egyház összefonódása, és következményei

Az államegyház

IV. századtól kezdve a Róma vezetésével hivatalossá váló egyház igényli az állami (erőszak)szervek támogatását a hit terjesztésében, eretnek irányzatok felszámolásában. Az államvallássá válás kötelező érvényűvé tette a hitet:

- Alattvalók tömegei meggyőződés nélkül, parancsszóra keresztények
- Egyházi vezetők karriervágyból, politikai szempontok alapján kerülnek hatalomra
- Megtérést felváltja a parancsra való engedelmesskedés, ill. a hivatalos egyházba való beleszűletés
- Erőtlen az egyház elpogányosodása hitelvekben, hitgyakorlatban
- A névleges keresztények behozzák az egyházba pogány tradíciókat, melyek keresztény mázzal "leöntve" tovább élnek

Donatista irányzat kialakulása

- IV. században alakult ki Észak-Afrikában
- Nevét Donatus püspökről (a mozgalom vezetője) kapja
- Kiválásuk oka: nem fogadják el az üldözések alatt hitehagyott vezetőket püspököknek az enyhülés után
- Szerintük a szolgálóknak a Bibliai szellemi-erkölcsi normáknak kell megfelelniük
- Állammal való összefonódás elutasítása.
- Orange-i zsinat határozatának elutasítása
- Hátrányos állami megkülönböztetés, erőszakkal is fellépnek ellenük

Cezaropapizmus

Keleten erős cezaropaoizmus:

- Keleten a császár áll az egyház élén, maga alá rendeli a pátriarkát
- I. Justinianus óta a császárt is pappá szentelik
- Zsinati határozat mondja ki, hogy az egyházban semmi nem lehet a császár akarata ellenére

Nyugaton a pápa nincs a császár alá rendelve:

- Császári hatalom gyenge
- 395-től nem Róma a kereszténység székvárosa, hanem Milánó, majd Ravenna
- Szt. Ambrus: „A császár helye az egyházban van, nem az egyház fölött”

II/2. A három nagy nyugati egyházatya

Egyházi tanítások súlyos tévútra terelődése

Az államegyházzá válással párhuzamosan az egyházi tanításokban megsokasodnak a Bibliával szembenálló tanítások. E folyamatban fontos szerepet játszik a három nagy nyugati egyházatya:

- „Szt.” Ambrus
- „Szt.” Ágoston
- „Szt.” Jeromos

A Katolicizmus eme mértékadó tanítói a Biblia szemszögéből nézve inkább a kereszténység fő eltévelyítőinek nevezhetőek.

„Szt.” Ambrus

- Előkelő főtisztviselői család sarja
- Apja korai halála, anyja neveli
- 370 körül tartományi kormányzó Észak-Itáliában
- A város ariánus püspöke meghal, közfelkiáltásra ő az új püspök (374), habár még meg sem volt keresztelve
- Püspökké avatásakor szétosztja vagyonát a szegényeknek, és aszketikus életet él
- Nagyhatású szónok és író
- Ambróziánus himnuszok, megújított egyházi ének
- Küzd az arianizmus visszaszorításáért
- Fellép a pogányság maradványainak visszaszorításáért
- Gratianus az ő nyomására lemond a pontifex maximus címről, és eltávolítja Victoria szobrát a szenátusból

Eretnekségei:

- Tanulmányozza a neoplatonizmust, és beépíti teológiájába. Széles kapu tárul a pogány filozófiai gondolkodás számára
- Első kidolgozója a gyermekkeresztés teológiájának
- Éles zsidóellenesség
- Korai szorgalmazója a Mária kultusznak. Mária szerinte theotokosz (Isten szülő), valamint a megváltott emberiség anyja (saját anyakomplexus?)
- Angyalok és szentek kultuszának előmozdítása
- Első kidolgozója a purgatórium tanításának
- Imákat ír a halottakért

„Szt.” Ágoston

- Észak-Afrikából származik. Apja római katonatiszt, anyja, Monica keresztény
- Gyermekként keresztény befolyás, de felnőve a világ felé fordul
- 371-től Karthágóban rétornak (szónok) tanul

- Házasságon kívül él egy nővel 13 évig, fia születik, aki később meghal
- Először manicheista (világosság és sötétség harca, aszkézis, meditáció), majd sztoikus filozófia híve, majd neoplatonista
- Milánóba költözve hallgatja Ambrus prédikációit.
- Híres műve: „Vallomások” (Confessiones) – leírja megtérésének történetét: 386-ban háza kertjében olvas, majd hangot hall: „Vedd és olvasd!”. Kinyitja a Bibliát, ami maradandó hatást gyakorol rá. 387-ben megkeresztelkedik.
- 391-től Hipponé püspöke
- Kiemelkedő egyházi szónok. Igei látás a prédikálásról (a Szentlélekre kell(ene) figyelni(e), lehet jó laikus prédikátor valaki)
- Hatalmas írói munkásság. Egyik főműve: De civitate Dei (Isten városáról). Felfogása szerint a világtörténelem Isten városának és az evilág városának küzdelme.
- Fellép az okkultizmus és csillagjósolás ellen. Horoszkóppal szemben Ézsau és Jákob példájára hivatkozik, kiknek születési időpontja megegyezik, de sorsuk nem.
- Fellép az eredendő bűnt tagadó Pelagius ellen
- Vallja az eleve elrendelés tanát, viszont nem hirdeti (Kálvinnal szemben) valakinek a bűnre történő eleve elrendelését

Eretnekségei:

- Tudatosan megnyitja a kaput a pogány filozófiák előtt.
- Gyermekkereszttség-teológia propagálója és továbbfejlesztője
- Bevezeti a tízparancsolat katolikus féle felosztását (bálványimádás tiltásának összevonása az első parancsolattal, utolsó parancsolat kettéosztása)
- Szentírás kánonjának kibővítése a 7 deuterokanonikus könyvvel (Tóbiás, Judit, Makkabeusok I-II., Bölcsességek, Sirák, Báruk könyve). Ezt a beosztást 393-ban a Hippói zsinaton, majd 397-ben és 419-ben Karthágóban erősítik meg
- Teológia az erőszakos térítésre („Kényszerítsétek őket bejönni”)
- Fellép a donatistákkal szemben, jelentős szerepe van a donatisták elleni állami üldözésben

„Szt.” Jeromos

- Dalmáciában, keresztény családba születik
- Rómában keresztelt meg Liberius pápa
- 382-ben Damasus pápa megbízza a leromlott szövegű, régi Vetus Latina revíziójával
- Ő a héber kánon pártján áll, a 7 deuterokanonikus könyvet nem fordítja le.

Eretnekségei:

- Jeromos súlyos fordítási hibákat követ el, önkényesen változtat az igén pl.: az I Móz.-ban latinban a kígyó eltiprója nőnemű, míg a héberben hím (Mária-kultusz, kígyó fején taposó Mária a Mária szeplőtelen fogantatásának képzőművészeti megjelenítése.)
- A katolicizmus az új biblia fordítást (valguta – elterjedt) tévedéseivel együtt is mérvadónak, szentnek fogadja el, és mindent ehhez képest tekint eretneknek.
- Jeromos propagálója Mária örök szüzességének (védelmezi álláspontját Helvidius igei látásával szemben).
- Védelmezi a szentek és ereklyéinek tiszteletét is.

II/3. A hamis tradíció, főbb elemei a katolikus kultuszkörnek.

A hamis tradíció kiformálódása

- Az egyháztörténelemben megfigyelhető a bibliai kereszténység és a tradicionális vallás küzdelme.
- Az államvallássá válást megelőzően (IV. sz.) már megjelentek az eretnek tanítások, azonban azok soha sem tudtak a kereszténység fő áramlatává válni. Ebben az üldözés is pozitív szerepet játszott, ugyanis ez a névleges keresztények számát csökkentette, akik állami nyomásra megtagadták a hitet. Az egyház nem hígult fel álkeresztényekkel.

- Az államvallássá válást követően a kereszténység egyre több igei mintát cserélt fel addig periférikus, nem bibliai gyakorlatokkal. Ezeket az újításokat később megfellebbezhetetlen hagyományként tisztelték az egyházban, az ellenzékét pedig államhatalmi eszközökkel némították el.

Tradícióváltás a vízkeresztség gyakorlatában

- Mind a szentírás, mind a korabeli keresztény gyakorlat (I., II. század) a felnőttkeresztséget támasztja alá.
- A gyermekkeresztséget két (erőltetett) teológiai bizonyítékkal szokás alátámasztani:
 - Bibliában olvasunk a „teljes háznép” megkeresztelésével, amelybe a csecsemők is beletartoznak.
Ezt sem a szó exegézise, sem a szövegkörnyezet nem támasztja alá. Igei bizonyíték: Ikor 1,16: Stefana házanépe, akik szenteknek való szolgálatra adták magukat, és engedelmeskedni kellett nekik. Nyilván csecsemőt nem értenek a házanépbe
 - „Engedjétek hozzám jöni a gyermekeket, és ne tiltsátok el őket, mert ilyeneké az Istennek országa”
Itt megáldani vitték oda a gyermekeket, nem megkeresztelni. Ezzel az igehellyel kapcsolatban az egyház nagytekintélyű írója, Tertullianus De Baptismo (Vízkeresztségről) c. művében írja, hogy nem a vízkeresztségre vonatkozik
- A Didakhé (első századok keresztény „illemkönyve” – keresztény rendtartás) is elítéli a gyermekkeresztség gyakorlatát. Ez leírja a katekumenek korabeli felkészülési módját.
- A III. század első felétől több irat tanúskodik az addigi igei gyakorlat torzulásáról.
- A IV. században ismét háttérbe szorult a gyermekkeresztség gyakorlata. A IV. század valamennyi ismert egyházi személye felnőttként, hitből keresztelkedett meg. Szt. Ágostont anyja nem engedte megkeresztelkedni gyermekként.
- Ambrus és Ágoston erőteljesen szorgalmazták a gyermekkeresztség tanát. Szerintük erre az eredendő bűn miatt volt szükség. Ambrus: „Ádám óta örök kárhozatja jutnak még a csecsemők is.”
- Az V. és VI. századra a gyermekkeresztség vált kizárólagos szokássá. Egy ideig folyt a felnőttkeresztség, de ez később csak a pogány népek megtérítése folyamán alkalmazták.
- A felnőttkeresztség a hit kifejezése helyett parancsra (erőszak) történt, és a hatalomnak való behódolás és politikai-katonai alárendeltség elismerésévé torzult. pl:
 - Nagy Károly súlyos harcok árán legyőzte a szászokat, majd 782-től kemény büntetésekkel kötelezte őket a templomlátogatásra, tizedfizetésre, 40 napos böjtre, megkeresztelkedésre. A törvény szerint kötelező volt a gyermekeket is megkeresztelni. A szászok vezetője Widukind végső meghódolását a király előtt történő megkeresztelkedésével ismerte be.
 - Pogány orosz is uralkodó parancsra keresztelkedtek meg a X. század folyamán...

Úrvacsorából – mise

- Zsidókhöz írt levél kijelenti, hogy Krisztus áldozata egyszeri és megismételhetetlen, tökéletes. Ezzel szemben már a IV. század végén „Aranyszájú Szt.” János szerint a misében Jézus áldozatának megisméltése történik. Ez a tanítás szerves része a katolicizmusnak.
- A mise másik pillére az átlényegülés. Ezt a távtanítást egészen a IX-X. századig elutasították, viszont 1215-ben a IV. lateráni zsinat már dogmaként hirdette. A tant a IX. századi Paschasius Radbertus német bencés apát alkotta meg.
- VIII-IX. században ütötte fel fejét az „egy szín” alatt történő „áldozás”. Vagyis a bort csak papok vehetnek magukhoz. Ezt a gyakorlatot a korai katolicizmus eretneknek bélyegezte, de 1415-ben a Konstanzi zsinaton már kötelezővé tették a laikusok számára.
- A huszita háborúk és a reformáció ideje alatt sok ezer embert öltek meg azért, mert a bort is magukhoz kívánták venni.

A szentek kultusza

- Bibliával nem alátámasztható pogány eredetű kultusz. „Egy a közbenjáró Isten és emberek között, az ember Jézus Krisztus” (1Tim 2,5). És „nem is adatott az emberek között az ég alatt más név, amely által kellene nekünk megtartatnunk (ApCsel 4,12)

- Bibliai keresztény körökben ismeretlen volt az efféle gyakorlat, azonban a pogányok rendre imádkoztak meghalt, „isteni rangra” emelkedett emberek szellemeihez (pl. Libániosz rétor felszólítása, hogy a neoplatonizmus lelkes hívéhez, a már 2 éve halott Julianushoz forduljanak segítségért). Ennek a pogány kultusznak ízig-vérig megfelel a katolicizmus eme kultikus dogmája.
- A kultusz az államvallássá válást követően erősödött számottevően
- A szenteket a katolicizmus vezetősége jelöli ki.
- Sok „szent” imádata mögött régi pogány istenségek imádása folyt. Pl. Brighid kelta istennő – Szt. Brigitta, Sárkányölő Szt. György, Szt. Kristóf, stb.
- A katolikus vezetőség sok „szentet” utólag törölt a nyilvántartásból, miután kitudódott kétes származásuk.

Fedőneve: Mária (a Mária kultusz)

- Szentek kultuszában Máriának kiemelt szerepe van. A kultusz nem a bibliai Mária túlzott tisztelete, hanem ősi pogány istennők kultuszának fokozatos helyreállítása Mária neve alatt (keresztény színezet)
- Apulenus II. sz. pogány főpap beszámolója szerint, mikor Ízisz megjelent neki, felsorolta neveit: többek között Minerva, Venus, Diana, Ceres, Juno, Venus, Ég királynője, stb...
- Pogányoknak nem okoz gondot a névváltozás. Erre több történelmi példa van.
- A pogány istennők igyekeztek Máriát a saját képükre alakítani:
 - 431. Istenanyaság (theotokosz) kimondása a II. egyetemes zsinaton, Efézusban (Diana kultusz központja). Az ellenkezőket kiközösítették
 - 553. V. egyetemes zsinat kimondja Mária örök szüzességét, ezt a 649-es lateráni zsinat egyházi hittétel rangjára emeli. Ez nem a bibliai Mária tulajdonsága, hisz ő az ige tanúsága szerint csak Jézus megszületéséig maradt szűz, utána Józseffel házasságot kötött, és több gyereke született, akiket az ige névszerint felsorol. A katolikusok ellenvetése, miszerint itt unokatestvérekről van szó, egyértelműen cáfolható: adelphos – testvér, anepsziosz – unokatestvér. Az ige mindkét szót használja a megfelelő értelemben, összetéveszthetetlen módon. A híres egyháztanító, Tertullianus még igei módon beszél Mária Jézus után született gyermekéről.
 - Mária testben történt mennybemenetelének tana (Mária feltámadt, és a mennybe ment) IV. századtól létezik, de csak 1950-től hivatalos egyházi dogma (XII. Pius). Augusztus 15.-én (amely különös módon Diana istennő ünnepnapja is) már a VI-VII. századtól kezdve (I. Nagy Szt. Gergely pápa) ünneplik a katolikusok.
 - Mária megkoronázott égi királyné: VI-VII. sz. kultusz. Kétségtelen, hogy az említett titulus több helyen is szerepel a Bibliában, mint hamis istenség. A kultusz betetőzéseként 1954-ben XII. Pius bevezette Mária királyságának megünneplését.
 - A „Mária” istenség kultikus tiszteletével és imádatával kapcsolatos eretnokség ma is a reneszánszát éli.

II. A népvándorlás kora

III/1. Arianizmus a népvándorlás korában

Az arianizmus csak rövid ideig virágzott a Római Birodalomban. Jelentőségének elvesztése után azonban tovább élt kisebb népcsoportokban, mint törzsi vallás.

Arianizmus a nyugati gótok között

A pogány gótok Észak-Európából vándoroltak a Fekete-tenger vidékére. A keleti gótok a Krím félsziget körül, a nyugati gótok az Al-Duna vidékén telepednek meg

- 341-ben (Ariánus időszak) Euszebiosz nikodémiai püspök Konstantinápolyban gót missziós püspökké szenteli a gótok által gyermekként foglyul ejtett ariánus Wulfilát.

- Wulfila elkészíti a gót írást, és bibliát (Codex Argenteus), nagy erővel ariánus térítő munkát folytat. Pogány vezetők részéről erős ellenállás
- 375-ben a hunok legyőzik a keleti gótokat. A nyugati gótok a Birodalom határai mögé menekülnek, és felveszik az ariánus vallást
- Gót arianizmus államegyház volt, szoros kapcsolat a katonai-törzsi és az egyházi berendezkedés között. Ez előrevetítette a népvándorlás utáni időszakot, amikor a király és a nemesség jelöli ki a papokat.
- A gót istentiszteletek anyanyelven folytak
- Teológiájuk alapeleme Jézus istenségének tagadása

III/2. Róma öröksége, katolicizmus terjedése

A katolicizmus államvallássá szilárdulásával párhuzamosan a római birodalom látványosan elvesztette hatalmát, helyette a nagy népvándorlás népei kerültek vezető pozícióba. A Nyugat-Római 476-ban mint állam megszűnt létezni, azonban a katolicizmuson keresztül tovább élt:

- Központja Róma
- Egyházmegyei beosztás a Római Birodalom tartományi beosztását őrizte meg
- Nyelve latin - a Birodalom nyelve - annak ellenére, hogy a VI-VII. századtól már sehol sem használták a latin nyelvet anyanyelvként. Így az emberek nagy része (laikusok) a szertartás szövegéből semmit sem értett. Egyedül egy rövid prédikációt voltak hajlandóak érthetően mondani. Emellett egyedül a latin bibliafordítást tekintették mérvadónak.
- Átörökítették a Birodalom hivatali öltözékeit, melyek liturgikus öltözeté váltak.
- A római egyház vezetője az V. századtól átvette és tovább vitte a római császárok pogány főpapi titulását, a Pontifex Maximus címet (habár ezt már egyszer Gratianus császár elhagyta Ambrus tanácsára)
- A pogány római vallás számos eleme is tovább élt a katolicizmus keblein. A Máriakultuszban a pogány istennők éltek tovább (Diana – Mária mennybemenetele, Victoria - Győzelem Úrnője, stb.), a szentek kultuszában pedig az élet minden területéért felelős pogány istenek tudtak elrejtőzni, és átvészelni a pogány kultuszok un. visszaszorítását.

Különösen érdekes, hogy a legyőzött Római Birodalom legyőzött vallása, a Katolicizmus mégis tovább él Európában, majd kizárólagos uralomra tesz szert. A népvándorlás népei mind pogányok vagy ariánusok voltak.

Frank modell: pogányság helyett katolicizmus

A Rajnától keletre élő frankok a IV. században mint katonai szövetségesek a meggyengült Birodalomba költöztek, és fokozatosan terjeszkedtek nyugatra. A vezető réteg még a Birodalom bukásakor is pogány volt, de uralmi térségükön jelentős volt a katolikus (római) polgárság, akik szabadon gyakorolhatták vallásukat.

- A római egyház taktikája: katolikus feleségen keresztül befolyásolni a királyt, aki ha megtér, államhatalommal kényszeríti az országot is megtérésre (frank modell).
- Szt. Remigius (Reims püspöke) és Szt. Avitus (Burgundia) a meroving dinasztiából származó Klodvignak (481-511) bemutatja Klotild buzgó katolikus hercegnőt.
- Klodvig és Klotild gyermeke meghal a keresztség után. Ez nem használ Klodvig „megtérésének”, hallani sem akar a dologról.
- 496-ban Klodvig a frankokkal szemben „Klotild istene” segítségével győz szorult helyzetében. 498 karácsonyán egész udvarával (3000 ember) megkeresztelkedik
- A frank népre államhatalmi eszközökkel rákényszerítik a katolicizmust.
- A Frank királyság a legjelentősebb európai hatalommá válik, amely minden erővel terjeszti a katolicizmust, és nyomást gyakorol a szomszédos (pogány és ariánus) népekre.
- Sikeresen alkalmazzák a dinasztikus házasságok eszközeit nem katolikus uralkodók áttérítésére.

III/3. A kelta kereszténység és a katolicizmus konfliktusa

Kelta kereszténység

- A brit szigeteken a kereszténység a II. századtól három hullámban terjedt el. 3 fő tradíció: óbrit, ír-skót (ez a kettő összefoglaló néven kelta kereszténység), és angolszász.
- A katolicizmus szinte egyeduralgó volt a mai Anglia és Wales területén az V. századig, amikor is a meggyengült Római Birodalom légiói elhagyták Britanniát.
- Az ír-skót (kelta) kereszténység kialakulása elsősorban az ír Szt. Patrik nevéhez (389-461), és a walesi Szt. Kolumba (521-597) térítése folyamán elindult missziói tevékenységhez köthető. A kelta kereszténység tradíciói eltértek a katolicizmusétól, de a bibliával sem voltak összeegyeztethetők. Jellemzője az erős aszketizmus, és a térítői buzgalom.

Angolszászok katolizálása

- A Britanniába benyomuló angolszászok 7 pogány királyságot hoztak létre.
- Az angolszászok megtérítésébe I. Nagy Szt. Gergely pápa (590-604) aktívan bekapcsolódott. Gergely vallásos légkörben nőtt fel római családban. Fiatalon bencés szerzetes lett. A sok böjtölés életre szóló gyomorbetegséget okozott számára. A bibliai igazságok iránt nem volt nyitott (hamis látás a miséről, purgatóriumról, halottakért való imáról, ereklyékről, szent hagyományról). Személyét a katolikus egyház a négy nagy egyháztanító egyikeként tartja számon. Nevéhez sok liturgikus reform, és a gregoriánus himnuszok kialakulása is fűződik.
- Gergely a térítésre két fő technikát alkalmazott:
 - Békés, kompromisszumokra alapuló katolizálás (bálványtemplomokban a régi bálványok lecserélése ereklyékkel és új bálványokkal, újfajta szertartás, amelyben azonban a „zökkenőmentes váltás jegyében” a helyi pogány szokásokat is „implementálták”). Az angolszász térítésre ez a módszer jellemző.
 - Államhatalmi segédlettel, kényszerítő eszközökkel (testi erőszak is) történő katolizálás (teológiai előkészítés Szt. Ágoston).
- A térítés 596-ban kezdődött meg Ágoston apát és 40 bencés szerzetes részvételével. Az angolszász Ethelbert király jóindulattal fogadta a térítőket, ugyanis frank katolikus hercegnő volt a hitvese. A király 601-ben megtört, katolikus lett. Az egész országban ettől kezdve állami támogatással folyt a katolizáció.

A katolicizmus és a kelta kereszténység

- A kétféle keresztény tradíció meglehetősen elszakadt az igétől. Azonban sok különbség volt egymáshoz képest is a liturgiák területén, a húsvét számításában, és a papok megjelenésében is (ruházat, tonsúra alakja).
- A katolikusok az őslakos kelta-keresztényekkel szemben korántsem voltak olyan toleránsak, mint a pogányokkal.
- Ágoston követelte, hogy rendeljék alá magukat Britannia prímásának, és kövessék a katolikus tradíciókat. Az ír-kelta főpapok azonban nem engedelmeskedtek.
- A két irányzat harcában először a katolicizmus aratott győzelmet. A 7 közül a legjelentősebb angolszász király Ethelbert (Kent) katolikus lányát vette feleségül, majd egy hadjárat után áttért a katolicizmusra udvartartásával együtt 627-ben. Edwin azonban 632-ben elesett Oszwalddal szemben, aki kelta keresztény volt, és kelta térítőket hívatott. Az állami támogatását elvesztett katolicizmus látványosan összeomlott.
- Oszwald fia, Oszwin politikai megfontolásból ismét Kentből hozatott katolikus feleséget. Ez komoly vallási konfliktusok színterévé tette a királyi udvart. Végül 664-ben egy teológiai tanácskozáson Oszwin a katolicizmus mellett döntött, mondván, inkább Szt. Pétert választja Kolumba helyett. Ezzel végleg a katolicizmus javára dönt el a küzdelem.